

7. **Цырдя Т.Н.** *Методология этики эпохи планетарных технологий: особенности становления и развития* //Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Біоетика в системі охорони здоров'я медичної освіти». 26-27 березня, Львів, 2009. –Львів: ЛНМУ ім. Данила Галицького, 2009. -630 с.
8. **Международный семинар** «Этические аспекты нано- и биотехнологий» //Четвёртый национальный конгресс по биоэтике с международным участием. 20-23 сентября, Киев, 2010. -Киев, 2010.-238с.
9. **Ожовану В. И.** *Медицинская аксиология в контексте развития наук о человеке* //Человек в пространстве болезни: гуманитарные методы исследования медицины. Сборник статей. -Саратов: Издательский центр «Наука», 2009. -430 с.
10. **Țirdea Teodor N., Leancă Viorica Gh.** *Intelectul social din perspectiva supraviețuirii omenirii.* Monografie. -Chișinău: CEP „Medicina”, 2006. -199 p.
11. **Запорожан В.Н.** *Нооэтика - этический кодекс современности II* Четвёртый национальный конгресс по биоэтике с международным участием. 20-23 сентября 2010, Киев, Украина, -Киев, 2010. -238с.
12. **Пустовит С.В.** *Глобальная биоэтика: становление теории и практики (философский анализ).* -Киев: Арктур-А. -324 с.
13. **Potter V.R.** *Global bioethics. Building on the Leopold Legacy.* -Michigan: Michigan State University Press, 1988. -203 p.

John Dewey: cercetări în domeniul filosofiei educației

Svetlana Coandă,

Doctor habilitat, conferențiar universitar, USM

John Dewey (1859-1952) - reprezentant al filosofiei pragmatismului, apreciat de Bertrand Russel în lucrarea sa *Istoria filosofiei occidentale* (1946) ca fiind „cel mai important filosof în viață al Americii”, a înlocuit noțiunea de adevăr, privit drept „corespondență cu realitatea”, cu cea a adevărului ca ansamblu de reguli de succes avute în vederea acțiunilor. În acest sens, spre deosebire de predecesorii săi, și-a dezvoltat viziunea asupra pragmatismului ca teorie instrumentalistă ce ține atât de logică, cât și de etică, în care noțiunea de „aserțiune garantată” se prezintă asemenea noțiunii de adevăr, lipsită însă de orice implicații metafizice.

Urmând direcția impusă de Peirce, John Dewey a susținut ideea conform căreia cunoașterea este o stare a organismului uman, ce constă în stabilirea credințelor înțelese ca obișnuințe comportamentale ce s-au dovedit a avea un rezultat pozitiv. Totuși, atunci când comportamentul nostru obișnuit este zdruncinat de experiențe noi sau neașteptate, organismul trebuie să recurgă la raționare sau „activitate intelectuală”.

Procesul de raționare are cinci stadii.

- În primul rând, atunci când anumite tipare habituale sunt zdruncinate, organismul continuă totuși să acționeze în conformitate cu acestea, încercând să rezolve noua situație problematică. Din moment ce principiul după care acționează (credința sa) s-a dovedit nefructuos, el trebuie să înceapă un proces de „activitate intelectuală”. Deci, începe al doilea stadiu.

- În acest al doilea stadiu, organismul extrage elementele esențiale ținând de situație, în scopul prezentării ei sub forma unui exercițiu ce poate soluționa problema.

- Următorul stadiu implică o „construcție a ipotezei”, prin care organismul își folosește în mod creativ imaginația pentru a oferi răspunsuri posibile.

- Cea de-a patra etapă identificată de J. Dewey, presupune folosirea rațiunii (acțiunea de a raționa) în vederea cântării și ordonării ipotezelor alternative, care constă în evaluarea diferitelor experiențe ce pot rezulta în urma fiecărei ipoteze în parte.

- În final, „testarea” sau experimentul apare ca procesul prin care ipotezele sunt eliminate pe măsură ce sunt cântărite prin prisma experiențelor rezultate.

Rezultatul final al acestui proces se prezintă ca o soluționare a problematicii adoptării unei noi ipoteze ce se dovedește funcțională. Această descoperire a stat la baza celebrei sale afirmații: „*adevărul este ceea ce funcționează*”. Suntem îndreptățiți să acceptăm o ipoteză doar cu condiția ca ea să funcționeze, căci orice pretenție de „corespondență cu realitatea” este, în viziunea lui Dewey, o speculație metafizică ce nu ajută nici la aprofundarea cunoștințelor, și nici în decizia asupra ipotezei.

Intenția lui J. Dewey era de a extinde abordarea instrumentalistă dincolo de teoria cunoașterii, găsimu-i aplicații în teoriile sociale, etice și în educație.

În această ordine de idei vom menționa ca deosebit de profunde și importante cercetările lui John Dewey în domeniul filosofiei educației. În lucrarea *Fundamente pentru o știință a educației*, filosoful pledează pentru o filosofie a educației, pe care o consideră „faza cea mai semnificativă a filosofiei”, deoarece tocmai prin procesele educației este obținută cunoașterea, întrucât aceste procese educaționale nu sfârșesc printr-o simplă achiziție de cunoștințe, „ci încearcă să integreze cunoștințele dobândite în dispoziții și atitudini durabile”. În viziunea lui John Dewey educația “este mijlocul remarcabil prin care este realizată unirea dintre cunoaștere și valorile care acționează realmente în conduita concretă”.

În prezent, atenționa el, în rezultatul dezvoltării științelor naturale au loc mari schimbări în relațiile umane. Aplicațiile științelor naturii au revoluționat mijloacele de producție și de distribuire a mărfurilor și serviciilor, au determinat o mare schimbare în comunicații și în toate mijloacele de influențare a opiniei publice de care depinde acțiunea politică. În fond, dezvoltarea științei determină condițiile în care ființele umane trăiesc și acționează, se bucură și suferă. Concluzia lui John Dewey este următoarea: “Oriunde efortul aplicațiilor științei s-a simțit, relațiile umane au încetat să fie statice. Formele vechi au fost invadate și adesea subminate, în familie, politică și chiar în deprinderile morale și religioase, ca și în domeniul mai îngust al aranjamentelor economice. Aproape toate problemele sociale curente își au sursa aici. În sfârșit, scopurile și valorile care s-au format în aceeași perioadă își stabilesc influența. Viața umană, atât cea individuală cât și cea colectivă, este perturbată, derutată și în conflict.”[1, p.74-75]

El consideră că filosofia educației își poate aduce aportul la soluționarea unor probleme ce apar în legătură cu această stare de lucruri. Pentru aceasta e necesar, în primul rând, de a stabili concret un scop educațional. În lucrarea *Democrație și educație. O introducere în filosofia educației* el are chiar un capitol aparte, denumit – „Filosofia scopurilor educației”. J.Dewey identifică activitatea cu scop cu activitatea inteligentă. Un om este stupid sau orb, sau neinteligent în măsura în care, în orice activitate, el nu știe ce urmărește, nu cunoaște consecințele probabile ale actelor sale, adică nu are un scop sau un obiectiv, scria el. De asemenea, un om nu este deplin inteligent dacă se

limitează la propria sa intuire și nu ține seama de studierea condițiilor reale și de propriile sale capacități.

Totodată el menționa că scopurile nu trebuie impuse din afară; scopurile fiecărui grup social trebuie să se nască „din creșterea liberă a propriei lor experiențe”. Doar astfel ele nu vor fi „numai mijloace pentru atingerea unor scopuri ulterioare, care sunt mai degrabă scopurile altora decât propriile lor țeluri reale”.

Prima premisa de la care pornește acest studiu este „să definim natura unui scop așa cum apare el prin înscrierea lui într-o activitate și nu primit din afară. Vom aborda definiția numai prin contrastul care există între rezultate și finalități.” De exemplu, un veritabil scop educațional nu poate fi atins nici atunci când aproape fiecare act al elevului este dictat de profesor dar nici atunci când se permite o acțiune capricioasă sau discontinuă în numele automanifestării spontane a personalității. „Un scop implică o activitate calmă și ordonată, una în care ordinea constă în realizarea progresivă a unui proces... prevederea din timp a sfârșitului sau terminarea posibilă.” De aceea, conchide J.Dewey, scopul educației trebuie să includă și crearea unor astfel de condiții ce ar permite previziunea rezultatelor și ar stimula persoana „să privească înainte pentru a vedea care trebuie să fie rezultatul unei activități date”. [1, p.77-78] În continuare J.Dewey ajunge la concluzia că „a acționa avându-se în vedere un scop este totuna cu a acționa în mod inteligent.” A prevedea un punct final al unui act înseamnă a avea o bază de pe care să se observe, să se selecționeze și să se pună în ordine obiectele și propriile noastre capacități. A face aceste lucruri înseamnă a gândi, deoarece a gândi înseamnă tocmai activitate intențională, premeditată, controlată de înțelegerea faptelor și a raporturilor dintre acestea. A gândi să faci un lucru înseamnă să prevezi posibilitatea viitoare; înseamnă să ai un plan pentru realizarea lui; înseamnă să observi mijloace care vor permite ca planul să fie executat, precum și piedicile ce se vor ridica în cale – sau înseamnă să vezi dacă această intenție de a face acel lucru este reală și nu o vagă aspirație – înseamnă să dispui de un plan care să țină seama atât de resurse, cât și de dificultăți. Din aceste afirmații, el formulează unele sugestii practice: pentru a fi inteligenți, trebuie „să ne oprim, să privim, să ascultăm” atunci când întocmim planul unei activități; să fim conștienți, adică să ne dăm seama ce urmărim, să desfășurăm o activitate deliberată, atentă, planificată.

Totodată el face un șir de concluzii de ordin gnoseologic, deosebit de profunde și importante atât din punct de vedere teoretic, cât și practic:

- „Gândirea este capacitatea de a lega condițiile prezente de rezultatele viitoare și consecințele viitoare de condițiile prezente”;

- „Conștiința nu are nimic comun cu contemplarea inactivă a ceea ce ne înconjură sau cu impresiile pe care le produc asupra noastră lucrurile fizice; ea este o denumire pentru calitatea intențională a unei activități, pentru faptul că această activitate este condusă de un scop”;

- „A avea un scop înseamnă a acționa într-un sens, nu ca o mașină automată; înseamnă a face conștient ceva și a-ți da seama de sensul lucrurilor în lumina intenției”. [1, p.79]

Așadar, pentru stabilirea corectă a scopurilor, îndeosebi în domeniul educației e necesar de a promova următoarele criterii:

- Scopul stabilit trebuie să fie o depășire a condițiilor existente. El trebuie să se bazeze pe considerarea a ceea ce este deja în desfășurare; pe resursele și dificultățile situației.

- Scopul, așa cum apare la început, este doar schițarea unei încercări. Efortul pentru realizarea obiectivului este proba valorii sale. Dacă obiectivul este suficient pentru a orienta activitatea cu succes, nimic nu i se mai cere în plus, deoarece rațiunea sa constă în a fixa un reper; uneori chiar și o sugestie este de ajuns. De obicei, acțiunea în vederea îndeplinirii obiectivului – cel puțin în situațiile complicate – scoate în lumină condiții care au fost trecute cu vederea. Aceasta cere revizuirea scopului inițial căruia trebuie să i se adauge sau să i se elimine ceva; un scop trebuie, apoi, să fie flexibil; trebuie să fie apt de modificări în funcție de circumstanțele în care acționează. De exemplu, în educație, un obiectiv bun presupune analiza stadiului actual al experienței elevilor și, formulând un plan experimental de acțiune, are mereu în vedere posibilitățile lui de modificare în acord cu evoluția condițiilor.

- Scopul trebuie să reprezinte întotdeauna o „eliberare” a activității. Termenul de scop avut în vedere este sugestiv pentru că el prezintă intelectului terminarea sau încheierea unui proces. Totodată, un scop care în cadrul activității, fiind un plan pentru orientare, reprezintă totdeauna și scop și mijloace. Orice mijloc este un scop temporar până se îndeplinește. Fiecare scop devine un mijloc de a duce activitatea mai departe, de îndată ce a fost realizat. (de ex. : fermier – plante și animale – continuarea

activității). Într-un cuvânt, scopul este un mijloc al acțiunii la fel ca orice componentă a activității.[1, p.81]

Reieșind din aceste principii generale, J.Dewey meditează asupra aplicațiilor acestora în educație. În această ordine de idei el formulează unele caracteristici ale scopurilor educaționale bune, cum se exprimă filosoful pragmatist:

a. „Un scop educațional trebuie să se bazeze pe activitățile și nevoile lăuntrice (inclusiv pe instinctele înnăscute și deprinderile dobândite) ale individului care trebuie educat.” J.Dewey accentuează că mai puțin trebuie de ținut seama de considerentele celor adulți, dar de avut în vedere aptitudinile celor educați, capacitățile și chiar slăbiciunile tinerilor; de asemenea, de a nu neglija capacitățile și cerințele specifice ale individului, activitățile concrete ale celor educați.

b. „Scopul trebuie să permită traducerea lui într-o metodă de cooperare cu activitățile celor care sunt supuși instruirii. Scopul trebuie să sugereze tipul de mediu necesar pentru manifestarea și organizarea capacităților elevilor.”

J.Dewey în continuare vorbește despre necesitatea unei independențe mai mari atât a profesorilor cât și a elevilor, deoarece, menționa el, profesorii primesc scopurile de la autoritățile superioare și, la rândul lor, impun aceste scopuri copiilor. În consecință, inteligența profesorului nu are câmp liber de acțiune; ea e limitată de aceste prescripții, precum și de controale autoritare, de canoanele manualului, de indicațiile privind desfășurarea cursurilor etc., astfel încât intelectul profesorului nu poate intra în contact nemijlocit cu intelectul copilului și obiectul de studiu. După părerea lui, lipsa de încredere în experiența profesorului se reflectă apoi în lipsa de încredere în capacitatea de a răspunde a elevilor, care sunt în permanență tulburați de conflictul dintre scopurile firești pentru experiența lor în acel moment și cele pe care ei sunt îndrumați să le accepte. [1, p.83]

a. „Educătorii trebuie să fie circumspecți față de scopurile care se pretind a fi generale și definitive. Fiecare activitate, deși specifică, este desigur generală în legăturile sale ramificate, pentru că duce la nesfârșit spre alte lucruri.” J.Dewey face concluzia că întrucât educația este, în sensul strict al cuvântului și în mod permanent, propria sa răsplată, înseamnă că nici un pretins studiu sau disciplină nu sunt educative atât timp cât nu au o imediată valoare prin ele însele. Un scop cu adevărat

general mărește vigilență; el stimulează luarea în considerare a unui număr mai mare de consecințe (conexiuni). Aceasta înseamnă o mai largă și mai flexibilă observare a mijloacelor. Cu cât avem mai multe scopuri, cu atât este mai bine, consideră el, deoarece o pluralitate de scopuri pentru educator are același efect pozitiv pe care-l are o pluralitate de ipoteze pentru un cercetător. [1, p.84]

J.Dewey este de părerea că evaluarea sistemului școlilor publice trebuie făcut prin valoarea lor socială, prin poziția și funcția socială a școlii. Copilul, menționează el în lucrarea „*Fundamente pentru o știință a educației*”, este un întreg organic, intelectual, social și moral, precum și fizic. El este un membru al societății în sensul cel mai larg, iar școala trebuie să-i dea tot ceea ce este necesar pentru a-i permite copilului să-și recunoască toate relațiile sale sociale și să se integreze în ele. Pentru a face un copil un bun cetățean, e necesar, desigur, ca copilul să fie un votant și un supus al legii, dar nu e suficient; el trebuie să fie membru al unei familii, care, la rândul său, va purta responsabilitatea creșterii și educării viitorilor copii, menținând astfel continuitatea societății. De asemenea, el trebuie să fie muncitor, angajat într-o profesie care va fi utilă pentru societate și care îi va asigura propria independență și respectul față de sine. Plus la acestea, el trebuie să fie membru unei comunități și să contribuie „la valorile vieții, să adauge ceva la decența și cuviința civilizației oriunde s-ar afla”. Pentru a putea îndeplini aceste funcții variate, copilul trebuie educat în domeniul științei, artei, istoriei, posedării metodelor fundamentale de investigare și a instrumentelor fundamentale de comunicare; trebuie să i se cultive deprinderi de sârguință, perseverență, adică mai pe scurt, „deprinderi subsumate capacității de a fi util”. [1, p.86]

J.Dewey afirmă absolut convins că școala nu poate fi o pregătire pentru viața socială dacă nu reproduce, în propriul ei cadru, condițiile tipice ale vieții sociale. Altfel s-ar asemena cu acea școală de înot, în care tinerii sunt învățați să înoate fără să intre în apă, repetând exercițiile mișcărilor pentru înot pe mal. Când un elev astfel instruit a fost întreat ce a făcut când a intrat în apă, el a răspuns: ”m-am scufundat”. Tocmai din aceste considerente, copilul trebuie să fie educat atât pentru a putea conduce, cât și pentru a se putea supune (se are în vedere legea); el trebuie să aibă capacitatea de autoconducere și de conducere a altora, capacitatea de administrare, aptitudinea de a-și asuma responsabilitatea.

În condițiile noilor invenții, noilor metode de transport și comunicare, viitorul cetățean, pentru a nu deveni un parazit, un factor care efectiv frânează progresul trebuie educat (format) multilateral, astfel ca să poată nu numai să se adapteze la schimbările care se produc, ci și să aibă capacitatea de a le modela și dirija. Filosoful pragmatist consideră vagă, în mare măsură, teza conform căreia scopul educației este dezvoltarea armonioasă a tuturor capacităților individului. E necesar de concretizat, de făcut referință la viața socială, deoarece o capacitate este capacitate numai în raport cu utilizarea care i se dă, funcția pe care trebuie s-o îndeplinească. Școala trebuie să fie o instituție socială vitală într-o măsură mult mai mare decât în prezent – concluzionează J.Dewey. Numai când interpretăm activitățile școlii în raport cu cercul mai larg al activităților sociale de care se leagă, găsim un standard pentru aprecierea semnificației lor morale. Deci, copilul trebuie să aibă contact vital cu viața socială, să practice activitățile sociale.[2, p.212-214]

Educația morală are o însemnătate decisivă în formarea personalității umane, sublinia J.Dewey. Deoarece, cum menționa încă Protagoras, „zeii au dat oamenilor un simț al dreptății și al venerației pentru a le permite să se unească în scopul unei apărări reciproce”. Printr-un comportament moral se urmărește scopul de a modifica sau de a transforma atât mediul natural cât și pe cel social, de a construi un „regat al omului”, care va reprezenta astfel o ordine socială ideală, un „regat al lui Dumnezeu” [2, p.200]

În lucrarea *Fundamente pentru o știință a educației* J.Dewey distinge trei niveluri ale comportamentului:

1) Comportamentul care este motivat de diferite impulsuri sau trebuințe biologice, economice sau de alte impulsuri non-morale (de exemplu, din familie, viață, muncă) și care are totuși rezultate importante pentru morală;

2) Comportamentul sau conduita în care individul acceptă cu o reflecție critică relativ mică standardele și modalitățile grupului sau așa cum sunt ele încorporate în obiceiuri sau *mores*;

3) Conduita în care individul gândește și judecă pentru el însuși, analizează dacă un scop este bun sau rău, decide și alege, și nu acceptă standardele grupului său fără să reflecteze asupra lor.

El menționează că doar o examinare integrală a acestor niveluri și factori va oferi o concepție clară a devenirii personalității, deoarece „ne-

am născut toți într-o familie; toți desfășurăm activități care dezvoltă gândirea; toți suntem membri ai unui grup social și suntem modelați de standardele acestora; toți gândim și alegem în anumite situații.”[2, p.210] În consecință, întreaga istorie a dezvoltării umanității (care poate fi comparată cu desfășurarea creșterii unui copil) este apreciată de filosoful pragmatist ca un proces în care omul devine „mai rațional, mai social, și, în fond, mai moral.” [2, p.210] Drept criteriu al creșterii morale, al contrastului dintre superior și inferior trebuie să fie legea pe care societatea sau rațiunea o prescrie; această lege trebuie să fie „conștient gândită ca dreaptă, utilizată ca un standard și respectată ca o obligație”, menționa J.Dewey. [2, p.203]

Un concept profund discutat de J.Dewey în *Fundamente pentru o știință a educației* este conceptul de *interes* sau *motiv*. Prin *interes* sau *motiv* el înțelege „orice caz concret de unire a eului în acțiune cu un obiect și un țel... , direcția dominantă a activității” în care „dorința este unită cu un obiect care trebuie promovat printr-o opțiune decisivă”. De exemplu, copiii formează interesul părinților; pictura sau muzica este interesul unui artist; tratarea bolnavului este interesul medicului etc. Dacă nu există interes pentru o activitate, omul este indiferent, ostil, neinteresat, acțiunile sale contrazic faptele, deoarece interesul se manifestă prin grijă, participare, solicitare. Din aceste raționamente, J.Dewey face concluzia despre însemnătatea primordială a motivației morale a comportamentului oricărei persoane, îndeosebi a tinerilor, despre necesitatea înlăturării deficiențelor morale ale educației publice. Sarcina educatorului – părinte sau profesor - este aceea de a urmări ca cel mai mare număr posibil de idei dobândite de copii și tineri să fie dobândite într-un asemenea mod vital, încât ele să devină idei *generatoare*, motive-forțe în orientarea conduitei, scopul moral fiind dominant în întreaga instrucție, oricare ar fi subiectul, menționa el. Este necesar de a tinde ca „metodele de învățare, de dobândire a forței intelectuale și de asimilare a materiei să fie în așa fel încât ele să facă comportamentul mai luminat, mai constant, mai viguros decât ar fi altfel”, scria J.Dewey în *Fundamente pentru o știință a educației* [2, p.210] Pentru lichidarea deficiențelor morale ale educației nu este suficient, însă, să fie predate ore de morală, ci e necesar ca atât propriile caractere ale profesorilor, cât și atmosfera și idealurile din școală, metodele de predare, precum și materia pe care o predau să fie „atât de

detaliat încât să unească vital rezultatele intelectuale cu caracterul în așa fel încât ele să devină forțe motrice ale comportamentului”. [2, p.211]

Așadar, luând în considerare întregul domeniu al dezvoltării moralei prin educație, la formarea caracterului tinerilor contribuie atât instruirea morală directă, cât și indirectă, prin intermediul tuturor factorilor, mijloacelor și materialelor vieții școlare, accentua J.Dewey [2, p.211] Putem concluziona că în pedagogie pragmatismul a avut un rol pozitiv, de reconstrucție a acestei discipline, dezvoltând idei profunde despre natura biologică și socială a omului și un sistem de educație bazat pe valori practice și sociale.

Referințe bibliografice

1. Marin C.Călin. Filosofia educației. Antologie. București, 2001,.
2. John Dewey. Fundamente pentru o știință a educației, Ed. Didactică și Pedagogică R.A., București, 1992, p.212-214.

Influența progresului tehnico – științific asupra formării economiei de piață

Movileanu Pavel, doctor habilitat în economie, profesor universitar, Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Bîtcă Vitalie - masterand, Academia de Studii Economice din Moldova

Dacă sporirea bogăției stă la baza accentuării decalajului între potențialitatea și realitatea folosirii aparatului de producție și a forței de muncă, apar următoarele semne de întrebare: pentru a opri accentuarea decalajului se cere stoparea creșterii economice, a bogăției iar reducerea lui ar implica darea înapoi spre subdezvoltare? Dar accentuarea decalajului scoate în evidență defectele scandaloase ale sistemului economic, spre ce soluții să se meargă, de remediere a sistemului sau de înlocuire a lui? Încercările de remediere a sistemului prin măsuri derivând din teoria keynesistă au dat roade circa un sfert de secol iar apoi au complicat lucrurile facilitând apariția slumpflației. [1]

Experimentele socialiste prin care s-a înlocuit sistemul economic - cu rezultate pe linia sporirii aparatului industrial de producție, a ridicării gradului de pregătire a forței de muncă, a creșterii avuției și a soluționării